

استاد ESTAD

ESKİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

[Journal Of Old Turkish Literature Researches]

E-ISSN: 2651-3013

Cilt: 5 Sayı: 2 Ağustos 2022

ss. 507-534

Makalenin Geliş

Tarihi

22/07/2022

Makalenin

Kabul Tarihi

30/08/2022

Yayın Tarihi

30/08/2022

İSTİBDÂD DÖNEMİNE AİT BİR HATIRÂT:

İSTİBDÂDIN ZEHİRLERİ YAHUD BİR MENFİNİN SERGÜZEŞTİ¹

Ekrem BEKTAŞ*

Elif TOK**

ÖZET

Sultan II. Abdülhamid'in 13 Şubat 1878 tarihinde Meclis-i Mebusân'ı geçici olarak tatil etmesiyle başlayan ve 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet'in ilân edilmesine kadar devam eden istibdad döneminin, farklı etki ve yansımaları olmuştur. Bu etki ve yansımaların en iyi görüldüğü alanlardan biri de edebiyat sahası olup bu konuda yüzlerce eser yazılmıştır. Arabgirli Mehmed Yuşa (ö. ?) tarafından kaleme alınan "İstibdâdın Zehirleri Yahûd Bir Menfinin Sergüzeşti" adlı eser de bunlardan biridir.

¹ Bu makale, Azerbaycan/Bakü'de 2-3-4 Haziran 2022 tarihlerinde düzenlenen INCSOS VII Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan bildirinin genişletilmiş hâlidir.

* Prof. Dr. Harran Üniversitesi Fen-Edb. Fak. Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Edebiyatı ABD., ebektas@harran.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9205-2913.

** Yüksek Lisans Öğr., Harran Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı ABD., tokkelif@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-9076-7800.

Hatıra şeklinde yazılan bu eserde önce Meşrutiyet kavramı yüceltilmiş, ardından nefret edilecek bir kavram olarak görülen istibdadın zararları sıralanmış, son olarak da Arabgirli Mehmed Yuşa'nın anıları anlatılmıştır. Bu çalışmada, hatırat türünde kaleme alınan ve "İstibdâdın Zehirleri Yahûd Bir Menfinin Sergüzeşti" adlı eser, muhteva ve şekil yönünden incelenecek ve Latin harflerine aktarılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arabgirli Mehmed Yuşa, İstibdâdın Zehirleri, Hatırat, Meşrutiyet, Sürgün.

**A MEMORY FROM THE PERIOD OF AUTOCRACY:
İSTİBDADIN ZEHİRLERİ YAHUD BİR MENFİNİN SERGÜZEŞTİ**

ABSTRACT

Sultan II. Abdulhamid temporarily suspended the Parliament on February 13, 1878, and then the Ottoman Empire was ruled by authoritarian administration till the declaration of the 2nd Constitutional Monarchy on July 23, 1908. This repressive period has some effects and reflections on people in different ways. One of the areas where this situation can be seen the best is the literature, and hundreds of works have been written on this subject. Written by Arabgirli Mehmed Yûşa (d. ?), the work titled "İstibdâdın Zehirleri Yahûd Bir Menfinin Sergüzeşti (The Poisons of Repression or the Adventure of A Negatory One)" is one of them. The work, which was compiled in prose, was published in H.1325/1907-08. In that work written in form of a memoir, first, the concept of Constitutionalism was appreciated and glorified, then the harms of repression, which was considered as a concept to be hated were listed, and finally, the memories of Arabgirli Mehmed Yusha were narrated. In this article, the work written in the form of memoir and named as "İstibdâdın Zehirleri Yahûd Bir Menfinin Sergüzeşti" will be analyzed in terms of its content and form, and the transcript of the text will be put forth.

Keywords: Arabgirli Mehmed Yusha, The Poisons of Autocracy Impression, Memoir, Constitutional Monarchy, Exile.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin demokratikleşme ve modernleşme sürecinin bir sonucu olarak kabul edilip anayasal düzenin başlangıcı niteliğinde olan ve tarihî bir hüviyet taşıyan II. Meşrutiyet² 23 Temmuz 1908 tarihinde ilân edilmiştir. II. Meşrutiyet'in ilân edilmesi, yakın tarihimizde çok farklı yansımaları beraberinde getirmiş ve toplumun hemen hemen her alanında derin tesirler bırakmıştır. Bu tesirlerin en yoğun görüldüğü alanlardan biri de edebiyat olmuştur. Meşrutiyet'in ilânının, neler getirip neler götürdüğü, insanlar üzerindeki müspet ve menfi etkileri ve Meşrutiyet'ten önce ve sonra yaşanan hadiseleri öğrenmenin en kolay ve en sağlıklı yolu olarak edebiyat adeta devrin bir panoraması hâline dönüşmüştür. Zamanın kitap, dergi ve gazetelerinde meşrutiyetle ilgili hemen hemen her konuda bu malumata rastlamak mümkündür. Meşrutiyeti konu alan pek çok müstakil kitap yazıldığı gibi kimi eserlerin içerisinde de bu konu fazlasıyla işlenmiştir. Söz konusu eserlerde meşrutiyet ve meşrutî yönetimin faziletlerinden söz edilirken muhakkak istibdad ve istibdadın kötülüklerinden de bahsedilmiştir.³ II. Abdülhamid'in Kânûn-ı Esâsi'yi⁴ yürürlükten kaldırdığı, meclisi geçici olarak tatil ettiği ve I. Meşrutiyet'i askıya aldığı otuz üç yıllık istibdad süreci, tıpkı meşrutiyet gibi toplum üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Hayatın hemen hemen her alanında hissedilen bu otuz üç yıllık istibdad döneminde, kimi insanlar sürgüne gönderilmiş, kimisi takibata uğramış ve kimisi de idam edilmiştir.

Osmanlı'nın dağılma sürecini hızlandıran bu baskıcı dönemi konu alan onlarca eser telif edilmiştir.⁵ Bu eserlerden biri de *İstibdâdın Zehirleri Yahud Bir*

² "Hükümdarlıkla yönetilen bir ülkede hükümdarın başkanlığı altında parlamento yönetimine dayanan hükümet etme biçimi." <https://sozluk.gov.tr/>, (E.T. 29.03.2021).

"Kânûn-ı Esâsi'nin ilân edildiği 23 Aralık 1876'dan Meclis-i Mebûsan'ın muvakkaten tatil edildiği 13 Şubat 1878 tarihine kadarki döneme I. Meşrutiyet, meclisin yeniden toplanmaya davet edildiği 23-24 Temmuz 1908'den 30 Ekim 1918 Mondros Mütarekesi'ne veya 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilât-ı Esâsiye Kânûnu'nun neşri ya da saltanatın ilga edildiği 1-2 Kasım 1922 tarihine kadarki döneme de II. Meşrutiyet denmektedir." (Hanioglu, 2004: 388-393)

³ II. Abdülhamid'e yönelik hicivyelerden biri için bk. (Kayaokay, 2019: 393-412).

⁴ 1876 yılında kabul edilen Osmanlı Devleti anayasası. (Aydın, 2001: 328-330)

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. (İsmail Hakkı, 1326), (Nurettin Tevfik, 1324), (Seydahmed Krimer, 1324), (Mehmed Rıza, 1325), (M. Hazik, 1324), (M. Nihad, 1327), (Mehmed Celal, 1324), (Resneli

Menfînin Sergüzeşti ismiyle yayımlanan kitaptır. Arabgirli Mehmed Yuşa tarafından mensur olarak kaleme alınan bu eserde yazarın istibdad döneminde yaşadığı hadiseler, sürgünler ile meşrutiyet ve istibdad hakkındaki düşünceleri ifade edilmiştir. Ayrıca metnin sonunda Osmanlı İmparatorluğu'nun son padişahlarından olan Mehmed Reşad [V. Mehmed]'i (ö. 1918)⁶ yücelten ve onu dualarla yâd eden bir manzume de yer almaktadır.

Arabgirli Mehmed Yuşa, İstibdâdın Zehirleri Yahud Bir Menfînin Sergüzeşti

Çalışmaya konu olan eserin müellifi Arabgirli Mehmed Yuşa ismine biyografik ve bibliyografik nitelikteki kaynaklarda tesadüf edilmediği için hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılmamıştır.⁷ Yazar hakkındaki tek bilgi kaynağımız kendisinin kaleme aldığı *İstibdâdın Zehirleri Yahud Bir Menfînin Sergüzeşti* adlı hatıratır. 1325 H/1907-08 M yılında İstanbul Ruşen Matbaası'nda basılan eser kısa bir mukaddime ile başlar. Mukaddimedede, Sultan Mehmed Reşad ve hürriyet taraftarlarına dua edilir.

Eserin ana bölümünü oluşturan metinde dile getirilen hususlar özetle şöyledir: Mehmed Yuşa, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şâhâne⁸ yani bugünkü

Ahmet Niyazi, 1326), (Serasker Rıza Paşa, 1325), (Sırrı Süleyman, 1335), (Yunus Nadi, 1325), (Yunus Nadi, 1326).

⁶ Hayatı için bkz. (Küçük, 2003: 418-422).

⁷ Dr. Taner Arslan, bir makalesinde Mehmed Yuşa ve kaleme aldığı eserden kısa bir alıntı yaparak ismini anar. (Arslan, 2008: 88). Ayrıca Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi kayıtlarında Mehmed Yuşa ile ilgili üç adet belge yer almaktadır: Hicrî 23. 12. 1318 tarihli belgenin özeti, "Arapgir kazası Aşu köyünden olup Mekteb-i Harbiye'den kaydı silindikten sonra rüşvet vererek Dersaadet'te kalan Mehmed Yuşa'nın memleketine yollanarak bu işte dahil olanlar hakkında işlem yapılması"; Hicrî 23.12.1320 tarihli belgenin özeti, "Dersaadet'e girmesi yasaklanarak memleketine gönderilen Mehmed Yuşa'ya, Dersaadet'e gitmesi için mürur tezkiresi vererek müsaade eden Arabgir Kazası Kaymakamı Ahmed Rıfat Efendi ile mahalli polis komiseri ve nüfus memurunun muhakeme edilmelerine Şura-yı Devletçe izin verildiğinden gerekenin ifası isteği" ve Rumî 16. 04. 1323 tarihli belgenin özeti, "Uygunsuz hareketlerde bulunan Arabgirli Mehmed Yuşa'nın Arabgir'e gönderilmesinin uygun olmayıp merkez-i vilayette veya uygun bir yerde ikamet ettirilmesi" şeklinde verilmiştir. Bkz. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Ara> (E.T. 22.05.2021).

⁸ "Kurulduğu dönemde Mekteb-i Ulûm-i Harbiyye, Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye, Asâkir-i Hâssa-i Şâhâne, Mekteb-i Harbiyye-i Mansûre ve Mekteb-i Hâssa gibi isimlerle anılan bu kurum, II. Mahmud'un 1835'de mektebe yaptığı ziyaretin ardından Cumhuriyet'e kadar resmî olarak

Kara Harp Okulu'nun birinci sınıf öğrencisiyken H. 1310/M. 1892-93 yılında kaydı silinerek o günkü adıyla Mamuretülaziz/Elazığ'da kalede hapsedilme cezasına çarptırılır. Kendisini izlemekle görevli olan İsmail Paşa ile Zeki Paşa'nın takibi sonucunda bir gece yatak koğuşundan alınarak Zeki Paşa'nın odasına götürülür. O gece Mehmed Yuşa'nın tahminine göre yaklaşık on kişi birbirlerinin yüzünü görmeyerek farklı odalarda hapsedilir ve ertesi gün Mâbeyn-i Hümâyûn'a⁹ sevk edilir. On üç gün denetim ve gözetim altında kaldıktan sonra yine bir gece alınarak Harbiye'ye götürülür ve üç ay orada hapsedilir. Bu süre zarfında ara sıra nöbetçilerden, arkadaşlarından üç tanesinin denize atıldığı, altı tanesinin de alaya çıkarıldığı¹⁰ yönünde arkadaşlarının akıbeti hakkında bilgiler işitir. İşittiği bu haberlerin etkisinde kalan Mehmed Yuşa, bir perşembe günü gördüğü rüyayı şöyle anlatır: "*Vakıamda bir çift siyah yılan üç defa üzerime hamle eyledi, üç defasında da müdafaa eyledim, dördüncü hamlesinde pek şiddetli hamle eylediğinden müdafaaaya kadir olamayarak kendimi hemen sıçradım, gözümü açar açmaz baktım ki kapı açılarak istibdadın eli bayraklılarından bir çift zâbit girdi içeriye...*" (s. 5)

Mehmed Yuşa, Zeki Paşa'ya meramını anlatmasına rağmen Paşa ağır hakaretlerde bulunur ve onları vatan haini olarak görür.

Yazar, üç ayın sonunda Bâb-ı Zabtiye'ye¹¹ teslim edilir ve dört ay daha burada hapsedilir. Dört aydan sonra bir cuma gününün sabahında Samsun Mutasarrıflığına teslim edilmek üzere Karadeniz postasına verilir ve Samsun hapisanesine atılır. Beş gün boyunca aç ve susuz kalan yazar, gardiyanlara yalvararak onlardan kalem ve kâğıt ister. Şehrin mutasarrıfının huzuruna

Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şâhâne adıyla, gayriresmî olarak ise Mekteb-i Harbiyye adıyla anıldı." <http://www.kho.edu.tr/hakkinda/tarihce.html>, (E.T. 22.05.2021). Ayrıca bkz. (Özcan, 1997: 115-119).

⁹ Mâbeyn veya Mâbeyn-i Hümâyûn adlarıyla anılan Osmanlı sarayında devlet işlerinin görüldüğü kurum, II. Abdülhamit döneminde çok önem verilen ve güçlü bir kurum hâlini alır. (Akyıldız, 2003: 283-286).

¹⁰ "Alaya çıkmak: Bir suç sebebiyle askerî okuldan çıkarılıp er olarak kıt'aya gönderilmek." <http://lugatim.com/s/alay> (E.T. 22.05.2021).

¹¹ Osmanlı Devletinde toplum güvenliğini sağlamakla görevli kuruluşlara verilen ad. (Özcan, 2013: 128-130).

kabul edilmek için bir kıta yazar. Aradan on dakika geçtikten sonra Mutasarrıf Paşa, Mehmed Yuşa'yı huzuruna çağırır ve onu dinler. Mutasarrıf, yazara biraz yol harçlığı vererek sabahleyin yola çıkmalarını emreder ve onun vatan taraftarı olduğunu anlayarak ona *“İnşaallah yakındır, oğlum merak eyleme, bu işlerin sonu selamettir. Sizler gibi genç, istikbalde vatan uğrunda böyle acı şerbetlerin içenler yakın zamanda en tatlı meşrutiyet şerbetlerin içeceklerdir”* (s. 7) şeklinde nasihat ederek yola çıkartır. Üç aylık bir yolculuk sonunda Mamuretülaziz'e ulaşır ve orada şehrin valisine teslim edilir. Yalnız Mehmed Yuşa, Elazığ'a ulaşmadan önce onun hakkında Başkitabet'ten, Dâhiliye Nezâreti'nden ve Zabtiye Nezâreti'nden şiddetli emirler verildiği için bir gününün bile iyi geçmediğini söyler. On altı sene mahbusluk hayatı geçiren Mehmed Yuşa, bu süre zarfında ilgili makamlara elli telgraf ve yüz kırk layiha takdim eder ancak hepsi karşılıksız kalır. Yazar, başına gelen bu hadiselerden hiç pişmanlık duymaz ve Hz. Yusuf gibi bir gün zindandan kurtulacağı ümidiyle müstebitlerle kıyamet gününde hesaplaşacağını söyler.

II. Meşrutiyet'in ilân edilmesiyle birlikte mahbusiyeti biten Mehmed Yuşa, Meşrutiyet'in ilânının on beşinci günü, Arabgir kazası Kaymakamlığı tarafından resmî bir telgrafla Arabgir'e çağrılır. Arabgir'in Aşutka nahiyesine Teftiş Heyeti başkanı olarak tayin edilir. Bu göreviyle birlikte halka anlayacakları dilden meşrutiyetin faziletlerini anlatmaya başlar ve sattığı tarlasının parasıyla da meşrutiyet şerefine üç gün üç gece devam eden bir ziyafet verir. Dokuz ay boyunca bu havalide insanlara meşrutiyeti anlattığına dair cümleleri şöyledir: *“Zira istibdadın zehrine bağlandığım için her tarafını bilirdim, yüreğime yana yana teessürlü cümleler ile ahaliyi uyandırdım. Son defa olarak köyleri taraf-ı âciziden davet ederek meşrutiyet şerefine bir ziyafet verdim. Bu ziyafet üç gün üç gece devam eyledi.”* (s. 9-10).

Yazar, II. Abdülhamid'in ülkeyi 30 yıl boyunca korku ve baskı ile yönettiğini, yaşanmış örnekler üzerinden kanıtlamaya çalışır ve padişahı müstebit olarak nitelendirir. Bu dönemde yaşanan yolsuzluk ve rüşvetin ne düzeye ulaştığını ifade eden şu cümle de dikkat çekicidir: *“Misal: Kâtib-i hususî melun Arab*

İzzet, Başkâtip Kara Tahsin, Dâhiliye Nâzırı Memduh¹² üç kul olarak bir vilayete bir Defterdar tayin etmek için bin lira veyahut altı yüz, yedi yüz lira para alırlar idi.” (s. 11)

Devlet dairelerindeki haksızlık ve yolsuzluklar, somut örnekler verilerek anlatıldıktan sonra istibdad yönetimi ile meşrutiyet mukayese edilir. Baba ile evladını birbiriyle görüştürmeyen, binlerce ev barkı yıkan, birçok vatan evladını denizlere döken, mazlum olan milleti ayaklar altında yok eden, binlerce vatan evladını esaret zinciriyle inim inim inleyen, milletin paralarının dilediği gibi harcanmasına sebep olan, en büyük memuriyetten en küçük memuriyete varıncaya kadar para ile satılmasına sebep olan, binlerce zulüm altındaki milleti humma hastalığı gibi delirten vs. şeklindeki ifadelerle istibdadın lanet edilecek bir hâl olduğu uzun uzun ifade edilir.

İstibdad için sarf edilen bu ifadeler, hürriyet için çok övücü sözlere dönüşür. İnsanların hukukunu muhafaza ettiği, hürriyetin lezzetinin şekerde olmadığı, insanların ömrünün mutlu bir şekilde geçmesine sebep olduğu, Azrail’le uğraşan bir hastaya taze hayat verdiği, mağdurların yardımına yetiştiği, zindanların kapılarının açılmasına sebep olduğu, ırk ve din ayrımı yapmayarak eşit muamelede bulunduğu, haksız yere denizlere kurban edilenlerin intikamını aldığı gibi sıfatlarla hürriyetin ne kadar güzel bir şey olduğu anlatılmaya çalışılır. Mehmed Yuşa, istibdadı yeren bu ifadelerin ardından sürgün günleri için taşıdığı olumsuz kanaatlerini ifade eder. Özetle kendisinin ve ailesinin on altı yılının heba olduğunu, türlü türlü sıkıntılar çektiklerini ifade eden Mehmed Yuşa, kendisine zulmedenlerle ceza gününde hesaplaşacağını, hürriyeti savunanlara dua ve müstebitlere de beddua ederek mensur kısmı şu cümle ile bitirir: “*İşte maksad-ı âcizanem ey vatan ehli! Meşrutiyetin kadr (ü) kıymetini takdir edelim, şükürünü edaya her vakit için hazır olalım. Eğer muhafaza etmeyecek olur isek şüphesiz ki Cenab-ı Allah yine salifüzzikr zalimlerin zulümleriyle terbiye eder. Hemen Cenab-ı Hak vatan-ı*

¹² II. Abdülhamid dönemi Dâhiliye Nâzırı. (Kuşun, 2003: 495-497).

Osmaniye'yi her türlü afat-ı maddi ve manevîsinden masûn buyursun duasıyla hatm-i ibare eyledim." (s. 24).

Eserin mensur kısmının sonunda, hece vezniyle yazılmış dörtlüklerden oluşan bir manzume yer alır. Manzume, 31 Mart Vak'ası ile tahttan indirilen II. Abdülhamid'in yerine padişah olarak getirilen Mehmed Reşad'ın övgüsünü içerir. Onun, milletin üzerine güneş gibi doğduğu, adaletli olduğu ve bu adaletinden ötürü insanların saadete kavuştuğu dile getirilir. Tamamı 32 dörtlük olan şiirin 6 dörtlüğü hariç diğer bütün dörtlüklerin son mısraı "*Şah Reşad'ım sen binler yaşa*" şeklindedir. Mahlas beyti bulunmayan şiirin Mehmed Yuşa tarafından yazıldığını tahmin ediyoruz. Şairlikte acemi olduğu anlaşılan Mehmed Yuşa, şiirin ilerleyen dörtlüklerinde istibdad dönemi boyunca zor günler geçiren başta kendisi olmak üzere menfilerin/sürgüne gönderilenlerin ve milletin âhının müstebitlerin yanına kâr kalmadığını anlatır. Şiirde, İttihat ve Terakki'nin önemli isimlerinden ve 31 Mart Vak'ası'nın aktif aktörlerinden olan Mahmud Şevket Paşa'nın¹³ ismi de zikredilir. II. Abdülhamid'in tahttan indirilip Mehmed Reşad'ın tahta çıkarılmasında etkin bir rol oynayan Mahmud Şevket Paşa "âli kumandan" olarak vasıflandırılır. Adı geçen diğer iki isim Enver¹⁴ ve Niyazi Beylerdir.¹⁵ İttihat ve Terakki'nin lider kadrosunda yer alan Enver Paşa ve Niyazi Bey, Sultan II. Abdülhamid'in Meşrutiyet'i ilân etmesinde etkin olmuş iki şahsiyettir.

Arapgiri Mehmed Yuşa tarafından kaleme alınan *İstibdâdın Zehirleri yahut Bir Menfînin Sergüzeşti* adlı eser, 32 sayfadan ibarettir. Hatırât türünde yazılan eserin dili, genel olarak okuyucunun anlayabileceği açık ve anlaşılır bir dildir. Ancak yer yer "*ruz-ı ceza, abd-i âciz, halk-ı âlem, suret-i daime, hafiyeye-i zalime, pençe-i zalimane, vakt-i zeval, irade-i padişahî, irad-ı nutk, erbab-ı vicdan, telef-i nefis, nasayih-i pederane, feda-yı can*, gibi ikili ve az da olsa üçlü "*Cenab-ı Hafız-ı hakikî, memalik-i mahruse-i şahane*" Farsça tamlamalara rastlamak mümkündür.

¹³ Ayrıntılı bilgi için bkz., (Türkmen, 2003: 384-386).

¹⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz., (Hanioglu, 1995: 261-264).

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz., (Girit, 2017).

SONUÇ

Osmanlı padişahları arasında en çok yüceltilen ya da eleştirilen hükümdarlardan biri olan Sultan II Abdülhamid, hakkında çok sayıda çalışmanın kaleme alındığı şahsiyetlerden biridir. İstibdat dönemine dair kaleme alınan bu eserler hem edebî hem de tarihî vesika hüviyetindedir. Bu vesikalardan biri de Arabgirli Mehmed Yuşa (ö. ?) tarafından kaleme alınan *İstibdâdın Zehirleri Yahûd Bir Menfînin Sergüzeşti* adlı eserdir. Konunun manzum örneklerinin dışında mensur olarak kaleme alınan bu eser, tarihî bir perspektif ile sunulmaktadır. Devlet dairelerindeki haksızlık ve yolsuzluklar, yazarın kendi biyografisinden hareketle ortaya konulmakta; istibdad yönetimi ile meşrutiyet yönetimi mukayese edilmektedir. Eserin üslûbunda yazarın yaşadığı sürgün hadisesi, belirgin bir tavır doğurmakta; istibdat için sarf edilen menfî ifadeler, hürriyet için övücü sözlere dönüşmektedir. Hatırat hüviyetini haiz olan eser, daima bir mukayese zemininde ilerlemekte ve ifadelerin bu döneme yönelik olumsuzluklar üzerinde inşa edildiği görülmektedir.

Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan ve yakın siyasî tarihimize fayda sağlayacağına inandığımız bu eserin Latin harfli metni aşağıda sunulmuştur.

METİN***İstibdâdın Zehirleri Yahud Bir Menfînin Sergüzeşti***

Müellifi: Mağdurîn-i Siyasiyeden Arabgirli Mehmed Yuşa

İstanbul: Nur-ı Osmaniye Caddesinde (Ruşen Matbaası) 1325

(s. 3) Cenab-ı feyyaz-ı mutlak ve takaddes hazretleri meşrutiyetin ilk padişahı olan Sultan Mehmed Han-ı hamis Efendimiz hazretlerini her iki cihanda aziz ve muazzez buyursun âmin. Meclis-i Millînin yevmen fe-yevmen fukara

üzerine merhametlerini ber-devam buyursun. Meşrutiyet hadimleri her kimler ise dünyada iken ağyara karşı mahcup olmayıp ruz-ı cezaya ayın on dördü gibi nuranî çıkalar.

(s. 4) *İstibdâdın Zehirleri Yahud Bir Menfînin Sergüzeşti*

Bu abd-i âcizleri Mekteb-i Fünûn-ı Harbiyye-i Şâhâne birinci sınıf talebesinden olup üç yüz on senesinde kaydım terkîn olunarak müebbeden Mamuretülaziz vilayetine kala-bent edildim.

Halk-ı âlem hep bütün hasbî vatan mecbûridir

Bin gülistâna degişmem bir harâb vîrâneyi¹⁶

cümlesi ahkamına tevfikân mukteza-yı yaradılışım çalışanlardan idim.

Suret-i daimede bizi takibe memur olan hafiye-i zalimeden İsmail Paşa ile Zeki Paşa'nın pençe-i zalimanesine tutuldum.

Gecenin birisinde yatak koğuşundan aldırılarak Zeki Paşa'nın odasında kendimi buldum. Yalnız şurasını işitebildim ki “bunlar mıdır” İsmail Paşa tarafından “evet” denildi. O gece ayrı ayrı odalara hapsedildik, yekdigerlerimiz yüzünü görmeyerek zannımca çok on kişi kadar var idik. Ertesi sabahleyin bir kapalı araba ile beni Mabeyn-i Hümâyûn'a¹⁷ sevk eylediler.

On üç gün Yaverler Dairesi'nde¹⁸ nezaret altında kaldım. On üç günden sonra yine gecenin birisinde bir araba (s. 5) ile Harbiye'ye götürdüler, üç mah ayrıca bir odada günde yüz dirhem ekmelele yatırdılar.

Aralık aralık nöbetçi neferlerinden haber alırdım ki arkadaşlarımdan üç tanesini denize atmışlar, altı tanesini alaya çıkarmışlar.

Bu haberleri bu yolda işittiğim dakikalar “Aman ya Rabbi! Sen bilirsin, padişahlar padişahı sensin, beni şu canavarların elinden kurtar” diyerek yalvarmaktan başka çarem yok idi. Bir perşembe günü vakt-i zevalde hapsedildiğim odada peyke üzerinde ağır bir gaflet gelerek dalmış idim.

¹⁶ Beytin vezni “Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilâtün/ Fâ'ilün” dür.

¹⁷ Osmanlı sarayında padişahın özel kalem müdürlüğü işlevini gören kurumun adı.

¹⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz., (Seçilmişler, 2004).

Vakıamda bir çift siyah yılan üç defa üzerime hamle eyledi, üç defasında da müdafaa eyledim, dördüncü hamlesinde pek şiddetli hamle eylediğinden müdafaaya kadir olamayarak kendimi hemen sıçradım, gözümü açar açmaz baktım ki kapı açılarak istibdadın eli bayraklılarından bir çift zabıt girdi içeriye, bendenize hitaben: “Kalkınız sizi Paşa hazretleri istiyor” diyerek beni aldılar havuz başına götürdüler, arkadaşlarım cümlesi hazır oldukları hâlde hakk-ı âcizanemde şeref-i müteallıkı buyurulan irade-i padişahiye okudular. Meali şu idi ki “Padişahı tanımayanların hâlleri böyle olur efendiler” diyerek Zeki **(s. 6)** Paşa irad-ı nutk eyledi.

Son derece hüzünlü yaşlar dökerek âh (u) figan eyledim. Aman Paşa hazretleri merhamet buyur, on beş senelik emeklerimiz vardır, ne yaptık gel bizim günahımıza girme. “Sizi gidi vatan hainleri” diyerek beni red eyledi; hemen kapıda hazır bulunan arabaya koydular, üç zabıt ile Bâb-ı Zabtiye’ye teslim eylediler. Evde dört mah yine ayrıca bir polis de beni yatırdı, yevmi bir tek ekmekle dört mahtan sonra bir cuma günü sabahleyin yirmi polis otuz kadar jandarma nezareti altında erbab-ı vicdandan kimse görmemek feryad (u) figanımı kimse işitmek için Karadeniz postasına teslim edildim.

İki gün sonra üzerimde on para harçlığım olmadığı hâlde yedi aylık çamaşır sırtımda bulunduğu hâlde son derece meyus bir hâlde yakamı Samsun Mutasarrıflığına verdiler.

Aman ya Rabbi! Samsun hapisanesine attılar, beş gün aç olarak yattım. Vallahi sümme billahi anladım ki telef-i nefis olacağım. Gardiyanlara yalvar yakar olarak bir kâğıt ile kalem-i mürekkebe getirttim, Mutasarrıf Paşa hazretlerinin huzuruna kabul buyrulmaktığım için bir kıta dehaletname takdim eyledim.

(s. 7) On dakika sonra beni istedi, hâlimi etrafiyla beraber arz ederek meyusane bir surette âh ederek ağladım.

Sabahleyin yola çıkmamı emir buyurdu. Belediyeden bir araba ve yirmi mecidiye bir paranın kendi tarafından itasını ağasına emr eyledi. Son derece teselli eyledi, hâlimden etvarımdan vatan taraftarı olduğumu hissederek

“İnşaallah yakındır, oğlum merak eyleme, bu işlerin sonu selamettir. Sizler gibi genç, istikbalde vatan uğrunda böyle acı şerbetlerin içenler yakın zamanda en tatlı meşrutiyet şerbetlerin içeceklerdir” diyerek nesayih-i pederane ile beni yola çıkarttı. Samsun ile Mamuretülaziz arası on beş konaklık bir yer iken üç mahta vasıl olabildim. Bu çilelerin muhakemelerini dünya muhakemelerinde hitam bulduramayız, illa ki ruz-ı cezada müsebbipleri ile muhakeme olacağız. Nihayet Mamuretülaziz Valisine teslim oldum, benim muvasalatımdan evvel üç makamdan şedit şedit emirler verilmiş. Birisi Başkitabet’ten ikincisi Dâhiliye Nezâreti’nden üçüncü Zabtiye Nezâretinden bir günüm bile **(s. 8)** iyi geçmeyerek suret-i daimede ağır cezalar altında vakit geçirmemi. Nasıl ki bu cihetleri haber aldım ise on altı senelik zaman-ı mahbusiyetimde elli telgraf, yüz kırk tane layiha takdim eyledim. Mealleri şu idi ki değil ki böyle cezalar, idam bile etseniz hür olmaklığa çalışanlardan geri kalanlardan değiliz, şimdi fırsat sizdedir, bildiğinizi yapabilirsiniz. İnşaallah mahall yeride yakanıza asılırız.

Zira düşündüm ki yanmış harmandan¹⁹ mültezim ne öşür alır. Salifuzzikr keşide eylediğim telgraflara ve layihalara verdiğim paraları mecbur iaşesi olduğum ailemin ekip biçtiği sekiz yüz liralık arazileri fûruht eyledim.

Layihalarım ve telgraflarım semeresiz kalırdı; bilakis mücazatım artardı. Her taraftan ümidimiz münkatı oldukça Cenab-ı Hafız-ı hakikî olan Perverdigidardan ümit kat’ eylemeden çoluk çocuklarımızla beraber geceli gündüzlü âh ederek bir gün ola ki her hâlde masumane olan âhımızın vakt-i merhunı gelir de Hazret-i Yusuf-ı Kenan’ı kuyudan zindandan çıkararak Cenab-ı Allah bizleri de halas eder ümidinde rabt-ı kalb ederek bağlandık kaldık.

10 Temmuz 324 tarihinde ilân-ı Meşrutiyet edildi; **(s. 9)** binlerce masumlar şad (u) handan edildi. Vatan üzerine rahmet saçıldı, zindanların kapıları açıldı.

İlân-ı Meşrutiyet’in on beşinci günü idi ki vatan-ı aslım Arabgir kazası olup kaza Kaymakamlığı tarafından ba-telgraf-ı resmî Arabgir’e celp edildim.

¹⁹ “Harman” kelimesi metinde “karaman” şeklinde yazılmıştır.

Müntehab-ı intihab etmek üzere Arabgir kazasının Aşutka koluna otuz pare karaya Meclis-i Mebusan Heyet-i Teftişîye riyasetine reis tayin olundum. Vicdanımın muktezası vatan uğrunda hürriyet taraftarı olduğumu bildiklerinden dolayı birincilik şerefine nail oldum. Bazı bazı ba-emr-i resmî kazanın mülhakatına çıkararak her şahsın anlayacağı bir lisan-ı münasip ile nutuklar irat ederek meşrutiyetin meziyetini öğretmeğe memur edildim.

Zira bilirdim ki ahali tarafından bu nimet-i uzmanın kadri takdir edilmeyecek olur ise şiraze-i intizamda ol kadar kuvvet kalmaz. Arabgir havalisi Türk, Kürt, Ermeni namında üç sınıf ahaliden mürekkeptir. Dokuz mah bu havalide nutuklar irat ederek ahaliyi meşrutiyete davet eyledim.

Zira istibdadın zehrine bağlandığım için her tarafını bilirdim, yüreğime yana yana teessürlü cümleler ile ahaliyi uyandırdım. **(s. 10)** Son defa olarak köyleri taraf-ı âciziden davet ederek meşrutiyet şerefine bir ziyafet verdim. Bu ziyafet üç gün üç gece devam eyledi. Müteaddit çalgılar enva-ı türlü meserretler cemm-i gafir şenlikler bulundu. Son defa olarak malik olduğum bir kıta tarlam var idi, elli liraya onu fûruht ederek meşrutiyet namına sarf eyledim.

Bu hâllerimi ispata kafi ilân-ı Meşrutiyet'ten dokuz mah sonra Dersaadet'e geldim ve yedimde bulunup asılları Hareket Ordusu kumandanlığına takdim eylediğim mazbatalar dahi ispata delil-i kafidir. Ey millet! Şayan-ı merhamet olan milliyetimizin feryad-ı istimdadını hükümet-i meşrutamızın nazar-ı ıttılâna vaz eylemekten başka çaremiz yoktur.

Bizce askerlikten maada terakkiyata, maariften maada ıslahata çalışacak bir şeyimiz yoktur. Yaşasın meşrutiyet kahr olsun istibdad. Ya Rabbi lanetin olsun üzerine istibdadın; ya Rabbi tecelliyatın olsun meşrutiyetin üzerine senin. Efendiler istibdadı yalnız dilimiz ile söyleyip geçmeyelim, bakınız istibdadın memalik-i mahruse-i şahanenin her tarafına tesiri ne yolda idi, köy muhtarlarına varıncaya kadar vallahi sümme billahi mafevklerinden öğrenerek istibdad yolunu tuttular.

(s. 11) Misal: Kâtib-i hususî melun Arab İzzet, Başkâtip Kara Tahsin, Dâhiliye Nâzırı Memduh üç kul olarak bir vilayete bir defterdar tayin etmek için bin lira veyahut altı yüz, yedi yüz lira para alırlar idi.

Ne yapsın bî-çare defterdar, etrafıyla iş bilir ve Bey'e para vermeden o vazifeyi ele almak mümkün değildir.

Zira çeşmenin suyu tâ gözesinden bulanık akıyor, mecburi olarak o matlup eyledikleri meblağı vererek emrini alırdı. Mahall-i memuriyetine giderken düşünürdü ki ben ne yapayım da bu parayı az vakit zarfında çıkarayım da iki bin lira kadar bir para fazla olarak elde edeyim ki infisalim vukuunda yine verip diğer vilayete tayin olayım.

Düşüne düşününe şu yolda bir kolaylık bulur idi. Makamına geldiği saatten bir mah sonra evvelen hiç özrü olmadığı hâlde vilayet dâhilinde bulunan Mal müdürlerini son derece tahdit (ve) taziyik ederek “Vazifesinaslık edemiyorsunuz” diyerek onu alıp diğer kazaya vermek, berikini alıp onun yerine vermek gibi muamelelere kıyama başladığı gibi “Aman yaman şöyle oldu, böyle oldu” diyerek beherinden ellışer lira alarak Mal müdürleri hakkında altı mahlık kadar bir sükûtu mecburi ihtiyar eder idi. Bu sefer de (s. 12) Mal muavinlerine gelerek onlar dahi otuz lira ile geçidi geçerler idi. Bu hâller senede iki defa Mal müdürleri ile Mal muavinleri hakkında icra edilir idi. O Mal müdürü olan zat makamına gelir iken ben fazla olarak defterdara verdiğim şu parayı nereden çaresine bakacağım diyerek düşününe düşününe işi eytam (ve) eramil maaşına karar verir idi. Bu hâlin cereyanı dahi pek karibandandır. Mukaddes vatanımızın uğrunda feda-yı can eden bî-çare milletimizin aileleri hükümet kapılarında bekleye bekleye feryad (u) figan eylediği hâlde on para alamayarak altı yedi saatlik yolu mecburi yürüyerek tehi-dest evine gelir idi. İki gün, güç hâl sabrederek üçüncü günü yine yayan yapıldak şehre giderek bin türlü âh (u) figan eylediği hâlde yine “paramız yoktur” sözüne kıyamdan başka bir laf yok idi. Bî-çare kadıncağız veyahut ihtiyar adam yine mahzun (ve) mükedder olarak hanesine avdet eylerdi, üçüncü günü defa olarak bî-çare adamcağıza nefret geldiğinden artık bizzarur

karyesi muhtarına müracaat ederek “Aman Ahmet Ağa veyahut Mehmed Ağa, Allah aşkına birader bugün karyemizin en ileri haber anlayanlarından bulunuyorsunuz, artık ben vazgeçtim. Madem ki şehre gidiyorsun her hâlde Allah’ın zıllı şu Mal müdüründen şu maaşımı al da gel.” diyerek (s. 13) karyesi muhtarına maaş kuponlarını tatbik mührüyle beraber teslim etmeğe mecbur olur idi. Bî-çare muhtar mağdur komşusuna merhamet edeyim derken en güzel bir huysuzluk da o kapar gider şehre. Müdür Efendi bu maaşları her hâlde müsaade buyur, bunların başka bir vasıtaları yoktur. Yalnız bu maaşla idare-i maslahat ediyorlar; yüzü, otuz noksanına parayı almaktan başka çaresi olamayacağına kanaat-ı kamile hâsıl eden muhtar mecburi paraları alır idi. Yolda gelir iken mafevkinden aldığı terbiye üzerine on kuruş da kendisi ilave ederek ahşam hanesine iner inmez “Ya hu Fatma Hanım veyahut Hatice Hanım, melun herif kırk kuruş almadan maaşları vermedi” diyerek yüz kuruş maaşa mukabil bî-çare mağdur aile altmış kuruş almakla vakit geçirir idi. Şu hâlde istibdad, karyeler muhtarına varıncaya kadar tesir eylemiş idi. Hemen Cenab-ı Allah sevgili Habibi hürmetine bu mülk-i milleti ba’dema bu gibi hain-i bî-din olanların şerrinden, mekrinden halas buyursun âmin.

İnşaallah saye-i meşrutiyette az zaman zarfında çok iyi olacağız. Lakin o da şu şart ile olabilecek ki millet suret-i daim hükümet-i meşruumuzun ahkamına itaat ve bilcümle memalik-i Osmaniye’de bulunan Osmanlılar, cümlesi kardeş olduklarını (s. 14) bilerek ittihat (ve) ittifak üzere bulunmakla olabilecektir.

Gelelim Mal muavinlerine bu bî-çareler dahi biz ne yapalım da bu verdiğimiz paraları yerine getirelim diyerek düşüne düşüne o da kararı şu yolda kılar. Senede bir defa köylere çıkararak müceddeden inşa edilen hanelerin sahipleriyle irat ve akar sahiplerinden çıkarmaktan başka çare bulamaz. Misal bendeleri farz-ı muhal olarak beş yüz lira sarf ederek bir hane yaptırıyorum. Ber-mucib-i nizam hazine-i millete sene başına beş yüz kuruş bir meblağ vermek lazım iken Mal muavinin derunundaki defterdarlık parası behresine hazine-i devleti dört yüz elli kuruş mutazarrır ederek yalnız elli kuruş kaydederek kendisi dahi

mal sahibinden pazarlığa göre on lira beş lira on beş lira kadar bir para alarak Mal muavinleri de bu suretle kendilerine bir tarik tutmuşlar idi.

Vilayetlerde yüzerler lira piyasalarında gezen Mal muavinlikleri bu yollar olmaz ise tasavvuratla böyle idare-i maslahat zımında olan memuriyetlere bu gibi cesim meblağlar veriyorlar.

Senede bir defa tevzii karar-ı âlî iktizasından olan bedelat-ı askeri(ye)nin sene başlarına kırk gün kalarak Mal muavinlerin haneleri âdeta bir müşir-i **(s. 15)** âlişan hanesi makamında dört taraftan ne için işliyor. Bi-çareler aman aman efendiyi evvelce görelim ki bize göz yuma, noksan yaza veyahut bir goz ikram ede, o sırada az kazanan Mal muavinleri la-ekal beş altı yüz lira paraya para demezler idi.

İşte çeşmenin suyu gözeden bozuk olmasaydı bu hâller madunlara sirayet etmezdi. Ya zavallı köylüler, otuz üç senelik zaman zarfında bir saat rahat bile olmadınız. Cenab-ı Allah müstebitlerini dünya cezasıyla bırakmayacaktır. Emin olunuz ki sizin gibi safdil olan milletimizin âhını ruz-ı cezasında icra edecektir. Temmuz güneşinde musluk gibi ter akıtan köylülerin fikri, “Çalışalım da devletimize milletimize lazım gelen hizmetten geri kalmayalım, o sayede biz de ailemizle beraber rahat kalırız” fikrinde olan bu milletin âhı ateş gibi insanı yakacağına şüphe mi ediyorsun efendiciğim? Bir hane temeli olmaz ise o hane tasavvuratla durur. Defterdarların, Mal müdürlerinin, Mal muavinlerinin memuriyetlere tayin olmak için verdikleri paralar milletin sırtından çıkmıyor da nereden çıkıyor.

(s. 16) Allah, Peygamber aşkına! Meşrutiyet ne kadar güzel bir şeydir ki cümlemiz yekvücut olarak ona itaat edelim.

İstibdad ne kadar ağır bir sözdür ki ona lanet edelim. İstibdad baba ile evladı yekdigeriyle serbest bir surette görüştürmeyen istibdad; binlerce hanümanları harap eden istibdad değil miydi istibdad değil miydi?

İstibdad: Çok evlad-ı vatanı denizlere balık yemini yapan istibdad değil miydi?

İstibdad: Milletimizin otuz üç sene bir meserret âlemi görmemesine sebep

İstibdad değil miydi? İstibdad: aklımız her bir şeye erdiği hâlde hiç bir şeye erdirmemeğe sebep istibdad değil miydi?

Mazlum, masum olan milleti ayak altında mahv-ı na-bedid eden istibdad değil miydi? En değersiz, iktidarsız adamları en parlak en güzel noktalarda bulunduran istibdad değil miydi?

İndallahta müsavaten halkı olan Ahmed Ağa ile mensubînden olan farkı zahire çıkaran istibdad değil miydi? Mahkeme kapılarında parasız adamların sesleri işitilmemesine sebep istibdad değil miydi?

Ber-mucib-i nizam a'şar sekizde bir ölçülmesi lazım iken mültezimlerin dörtte bir beşte bir ölçülmesine sebep istibdad (**s. 17**) değil miydi? Binlerce evlad-ı vatani senelerce zincir-i esarete âh (u) vâh ile yaşatan istibdad değil miydi?

Memalik-i mahruse-i şahane dâhilinde bulunan akvamın yekdigeriyle hoş geçinmemesine (sebep) istibdad değil miydi?

Milletin paralarının keyfe mayeşa sarf edilmesine sebep istibdad değil miydi?

Milletin müracaatın aylarca sürünce(me)de kalmasına sebep istibdad değil miydi? Hukukunun muhafazası için feryad eden milleti hemen nefes aldırmaksızın süren istibdad değil miydi? En büyük memuriyetten en ufak memuriyete varıncaya kadar para ile satılmasına sebep istibdad değil miydi?

Devair-i resmide en ufak bir memuriyet bendegan addedilen bir odacılığın elli liraya, kırk liraya, otuz liraya, yirmi liraya fûruht edilmesine sebep istibdad değil miydi?

Bu hâlden anlaşılan derece derece iki bin liraya kadar memuriyetler para ile satılmasına sebep istibdad değil miydi? Zabitlerin terfileri ekserisinin ya mensubînden veyahut çokça para ile değil miydi?

Binlerce zulümler altında bî-çare milleti humma hastalığı gibi delirten istibdad değil miydi? Karyelerde zabtiyelerin tahsildarların bedava yiyip içmek, atlarına arpa saman yedirmekler sebep (**s. 18**) istibdad değil miydi?

Hükümetlerimizin hiç bir suretle ahalimizin sesini işitmemekle sebep istibdad değil miydi? Şehirlerimizde üçer dörder ağavatın pençe-i zalimanesinde ahalimizin yaşamasına sebep istibdad değil miydi? Bin türlü hile, desayis ile

memurîn-i hükümetin imrar-ı vakt eylemelerine sebep istibdad değil miydi? Ömrümün evvelinden âhirine kadar tadat etsem arkasını alamayacağım şu bed muamelelerin sebebi istibdad değil mi değil mi değil mi? Ey ihvan-ı din! Son derecelerde ricalar ederim, dehalet ederim, meşrutiyetin kadr (u) kıymetini takdir edelim, Cenab-ı Allah müsebbiplerini iki cihanda muazzez buyursun âmin.

Sakın ta'yib etmeyeziniz, zira meşhur bir söz vardır ki “Dertli söylegen olur imiş” pek doğrudur. Vallahi sümme billahi derunumun ateşinden ne yazacağımı bilemiyorum.

Kardeşlerim dünya mücazatlarının içinde en ağır bir ceza var ise o da bir insanın hürriyetini gasp eylemek. Aman ya Rabbi! Ne zulümler içinde yaşattın bizi.

Hesapsız şükürler olsun, gayretullah zuhur eyledi de handan eyledin bizi. Millet ordularımızın her saat her dakika kıymetini takdir edelim. Cenab-ı Allah vücutlarına **(s. 19)** sıhhat, kalplerine hiddet, bileklerine kuvvet ihsan buyura. A'daya karşı suret-i daimede berren (ve) bahren muzafferiyetler nasip (ve) müyesser buyura. Onların sayesinde meşrutiyet denilen nimet-i uzmaya nail olduk. Bakınız efendiler, vilayetlerdeki menfada bulunanların ahvali en evvelce sürecekleri zaman beş altı mah hapisane köşelerinde bir kere açıklıktan insanın anasını ağlattırıyorlar. Ondan sonra vapura konularak hangi vilayete sürecekler ise oraya kadar vallahi ve billahi ekmeksiz parasız pulsuz on beş, yirmi konaklık yerleri yayan olarak zaptiyelerin atları önünde yürüyeceksin. Bin türlü kepazeliğe mahal yerine gittin, hakkında verilen emrin ahkamı yirmi dört saatte dört kere zabıta dairesinde ispat-ı vücut edeceksin. Eğer şayet etmeyecek olur isen hemen haps tazyik edilirsin; yevmiye yok, maaş yok, bir tarafa maişetini temin etmek için gitmek yok, aman Allah'ım sen yetiş!

Misal bin üç yüz on dokuz senesinde bir gün sabahleyin erkenden menfileri umumen topladılar, sövmek, tahkir eylemek, haps eylemek neye uğrayacağımızı bilemeden düşündüm ki biz bir şey yapmadık, bu ne olacak? Ehl-i vicdanın birisinden haber **(s. 20)** aldık ki Kastamonu vilayetinde menfiler

açlıktan hükumete hücum etmişler. İş der-akab Vali-i vilayet tarafından batelgraf Dâhiliye'ye irade filan der iken umum vilayetlere bir tamim. Aman ya Rabbi ne kadar mühlik bir dert ki on beş konaklık bir mahalde edilen bir kabahatin cezası müştereken geliyor.

Varid-i hatır oluyor ki bu menfilerin mücazâtı müştereken geliyor da maaşat neden müşterek gelmiyor.

Mabeyn'den bir kâtibi sürdürdüler, verdiler elli lira maaş; Mekteb-i Harbiye'den bir efendiyi sürdürdüler, ona on para maaş yoktur.

Bir bu, ikincisi o gibi mensubinden olan la-ekal iki üç senede yine iade-i hürriyet ederek mahall-i maksuduna erdi, iltimasla bir kısmımız müebbeden zincir-i esarete kaldılar: İşte istibdad böyle bir alçak istibdad idi.

Ey istibdad! Bu âcizin üzerinde ne kadar azim tesirat icra eyledin.

On altı senelik emeklerimin zayiine sebep olan istibdad; yalnız benim değil, bana mensup olan ailemin bile istikbaline sebep olan istibdad. Yetmiş hapisanelerde nice günler yatıran istibdad; haftalarca aç, susuz bırakan istibdad; Cenab-ı (s. 21) Hakk'ın bir kudret-i İlahiyesi olan ağzıma anahtar vuran istibdad; ebeveynimizi tül müddet hüzn-i umumî içinde bırakan istibdad; dünyada bir gün bile olsun iyi geçirtmeyen istibdad; çoluk çocuklarımızın iaşelerine münhasır olan arazi emlaklarımızın fûruhtuna sebep olan istibdad; yüzlerce telgraflarımızı semeresiz bırakan istibdad; vatan-ı mukaddesin üzerine zulmet perdeleri çeken istibdad; vatan bülbüllerini kafesler içerisinde hapseden istibdad; en değersiz adamların mizacına hizmet ettiren istibdad; en namuslu familyaları namussuzlar defterine kaydeden istibdad; ufacık karyelerde koyun güden çobanlara bile korkusunu çektiren istibdad; dinimizin, ırzımızın, malımızın, canımızın muhafazasına memur olan namuslu kahraman ordularımızın a'daya karşı olan seyf-i celladlarının kılıflarında paslanmalarına sebep olan istibdad; sualsiz ve cevapsız binlerce canları denizlere kurban eden istibdad; bütün milleti teverrüm hâlde yaşatan istibdad; hazinelerimizi müflis bir hâle getiren istibdad; haksız, liyakatsiz olarak rütbeler, nişanlar veren istibdad.

Hürriyet, Cenab-ı hafız-ı hakikatin yed-i kudretinden ihsan buyurduğu insanların hukukunu muhafaza eden hürriyet. Ne kadar büyük **(s. 22)** bir makama maliksiniz; lezzetin şekerde yoktur hürriyet.

İnsanların ömrünün mesudane, bahtiyarane geçmesine sebep olan hürriyet; habs-i kafesi olan bülbüllerin ferah-feza şakır şakır ötmelerine sebep olan hürriyet; Azrail ile uğraşan bir hastaya taze hayat veren hürriyet; mağdurların imdadına yetişen hürriyet; zindanların kapılarının küşadına sebep hürriyet; evlad-ı vatanı güldüren hürriyet; cins, mezhep tefriki etmeyerek muamele-i müsavatta bulunan hürriyet; ordularımızın hareket-ı kahramanesine sebep hürriyet; hazinelerimizin paralar ile dolmasına sebep hürriyet; zalimlerin himaye edilmelerine sebep hürriyet.

Vatan-ı mukaddesimizin serapa nur ile dolmasına sebep olan hürriyet; her şahsın hukukunun muhafazasına memur hürriyet; binlerce menfa ve firarilerin tesirine sebep olan hürriyet.

Haksız yere denizlere kurban edilenlerin intikamını alan hürriyet; rıza-yı Bâri'den zerre mikdar inhiraf etmeyen hürriyet; adl (u) adalet, icra-yı istikamet eden hürriyet; ashab-ı mesalihin senelerce bitmeyen işini ân-ı vahitte bitiren hürriyet; zalimlerin pençe-i zalimanelerinde masumları terhisî eden hürriyet; canilerin yed-i gaddaranesinden canları alan hürriyet; ebkem **(s. 23)** dilleri bülbül eden hürriyet; asam kulakları açan hürriyet; en mahir kâtipler seni tavsifden âcizdir. Hürriyet, Cenab-ı vacibülvücut hazretleri senin hadimîn olan evlad-ı vatanı iki cihanda muazzez kılsın, vücutlarına sıhhat, kalplerine hiddet, bileklerine kuvvet nasip eylesin.

Bellerine kuşandıkları kılıçları a'daya karşı seyf-i Hazret-i Ali'ye tebdil eylesin; evlad (u) ahfadlarını nam-ı âlî ile müstear eylesin. Ey menfa ihvan, bugünlere şükür değil mi? Zira bizim hâlimiz ne hâlde idi? Ebeveynimizden ailemizden çoluk çocuklarımızdan bi-gayrihakkın tefrik edilerek zindan âlemlerinde vakit geçiriyor idik: Âh eylediğimiz zaman nefeslerimiz semavata doğru alev gibi çıkar idi. Cenab-ı hafız-ı hakikî hadim-i hürriyet olanlardan razı olsun, onların himmet (u) gayretiyle terhisî olduk. Âh menfa günleri, menfa günleri, tarih-i

sergüzeştimize sinde kayd eyledin. Menfa günleri, zira sen kayd olunmayacak günlerden değilsin. Menfa günleri hapishanelerde bi-gayrihakk yatırdın; menfa günleri, hiç bir mahalde hükm-i hükümet adl (u) adalet olunmadan geçtin; menfa günleri, senelerce bir kat çamaşır içinde bıraktın; menfa günleri, sabi sıbyanlarımızı geceler gündüzler âh (u) figan ettirdin; menfa günleri, **(s. 24)** arazi emlaklarımızı fûruht ettirip bizlere yedirdin; menfa günleri, peder ve validelerimizi âh (u) vâh ile öldürdün; menfa günleri, şab olan istikbalimizi gül gibi soldurdun; menfa günleri, aç bi-ilac sefil sergerdan olarak bizi saldın; menfa günleri, müflis ettin bizi menfa günleri.

Aklımızı, zihnimizi alıp bizi divane eyledin menfa günleri; vatanımız uğrunda en büyük hizmet eylemek arzusunda iken mahrum eyledin menfa günleri; çocuklarımız tahsil âleminde iken kırk yaşına kadar bizi getirdin menfa günleri; her birerlerimiz âli âli iktidarlara malik iken en cahil sınıflara sevk eyledin bizi menfa günleri; binlerce arkadaşlarımızın terk-i can etmesine sebep oldun menfa günleri; çocuklarını da yed-i zalimanede öldürülmesine sebep oldu menfa günleri; İşte maksad-ı âcizanem ey vatan ehli! Meşrutiyet'in kadr (ü) kıymetini takdir edelim, şükürünü edaya her vakit için hazır olalım. Eğer muhafaza etmeyecek olur isek şüphesiz ki Cenab-ı Allah yine salifüzzikr zalimlerin zulümleriyle terbiye eder. Hemen Cenab-ı Hak vatan-ı Osmaniye'yi her türlü afat-ı maddî ve manevîsinden masûn buyursun duasıyla hatm-i ibare eyledim.

(s. 25)

Ömrün füzun etsin Hazret-i Allah
Milletini mesut eyledin billah
Mülkünü handan eyledin vallah
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Bir güneştir doğdu mazlum üstüne
Ordular yürüdü zalim kastına
Daim adlin ola millet üstüne
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Mesudane vakt-i devran edesin
Millet duacındır böyle bilesin
Köylüler hâlinde sual sorasın
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Ömrün efzun etsin Hazret-i Yezdan
Kalb-i pertevinde nur ile Rahman
Çeşm-i insaf ile bakmanı her an
Millet bekler şahım sen binler yaşa

(s. 26)

İsmin iktizasını beşaret oldu
Milletine şahım işaret oldu
Dört haneli köye telgraf gitti
Şah Reşad'ımız sultan oldu

Osmanlılık namı tuttu cihanı
Düvellere geldi telgrafları
Yaşasın ordunun kumandanları
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Mahmud Şevket Paşa âli kumandan
Âsilere asla olmadı imkan
Muhibb-i vatandır böyle inan
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Enver Niyazi vazifedarı
Tuttukları istikamet yolları
Askerliğin namı böyle unvanlı
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

(s. 27)

Gel be hain gel be insaf eyle
Millet meclisine itaat eyle
Beyhude kendini rüsvay eyleme
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Osmanlı ordusu nam aldı
Mert olan arslanlar meydana geldi
Muzıklar acı acı çalındı
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Hain müstebitler neler yaptılar
Vatan kuvvetini kökten kırdılar
Kendiler de belaların buldular
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Hakkın emriyle gelir zuhura
Bir sadadır çıkar ta asmana
Mazlum millet ahı geldi zuhura
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

(s. 28)

Menfiler yatağı Yıldız Sarayı
Kalır mı sanırdın böylece âhı
Sakın almayasın millet âhını
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Hazret-i Allah'tan iltica ettin
Gözyaşımızı yerlere seyl ettin
Menfalarda gece gündüz âh ettin
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Bizim dinimiz âlî bir din değil mi
Müstebit olanlar hain değil mi
Vatan kıymetini takdir edelim
Bugünlere ya Rab şükür değil mi

Yıldızın kapısı kapalı durdu
Vatan evladına gör neler oldu
Müstebitten Mevlam bir sual sordu
Gel be zalim kulum işte niranım

(s. 29)

Vatan millet sevdası olanları
Menfalarda bıraktılar onları
Milletin âhıdır tuttu bunları
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Allah'ın hakkıçün bilmem ne oldum
Sualsiz cevapsız vapura kondum
On beş sene menfalarda bulundum
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Menfalarda kalanların hâlini
Sual etmeli görenlere onu
Müstebit adamlar sürdü devranı
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

İhsan alıp dinlerini attılar
Çok hanümanları harap ettiler
Bir gecede bin bir jurnal yazdılar
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

(s. 30)

İrada buyur şahım divan kurulsun
Menfilerin ahvalleri sorulsun
Müflis bir hâllerde kaldık bilinsin
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Huda'nın emriyle her şey olur
Mümin-i saf olan necatı bulur
Müstebit hainler zincirde kalır
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

On dört Nisan'ında bayrak çekildi
Millet üzerine rahmet saçıldı
Hutbelerde senin ismin yazıldı
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Allah'ım Allah'ım neler edersin
Müstebitleri sen ayan edersin
Vakit geldi bizi handan edersin
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

(s. 31)

Tecdid-i saltanat oldu saadet
Hürmetine şahım ola bereket
Tenkis-i maaşat buna alamet
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Menfileri iki kısım yaptılar
Mensubine maaşları taktılar
Bir kısmının cigerini yaktılar
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Bir tarafa gitmege bırakmadı
Mahall-i inzibatın memurları
Müstebit (u) Firavun olanları
Ya Rabbi kahreyle sen de onları

Evler ocaklar yıkan hainler
Vatan istikbalin yıkan caniler
Gayretullah nedir bilmez zalimler
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

(s. 32)

Bu menfinin yoktur asla takati
Muradını vere Cenab-ı Bârî
Sekiz baş ailem yoktur imkanı
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

On beş sene menfalarda kalmışım
Zehr-i istibdada ben boyanmışım
Sebeplerin hâllerin görmüşüm
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Ehl-i vicdana arz ettim bunu
Sözden maksat nedir dinlesin şunu
Mamur etsin hemen Mevlam ol hanı
Şah Reşad'ım sen binler yaşa

Osmanlı padişahı sultan Reşad
Vatanı serapa eyledi dilşad
Müstebit sözünü etmeyelim yad
Şahım ömrün uzun olsun akıbetin hayr yad

KAYNAKÇA

- AKYILDIZ, Ali (2003). “*Mâbeyn-i Hümâyûn*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 27, s.s. 283-286.
- ARSLAN, Taner (2008). “İttihad-ı Osmanî’den Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyetine”, *Bilig*, Sayı: 47, s.s. 79-120.
- AYDIN, Mehmet Âkif (2001). “*Kânûn-ı Esâsî*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 24, s.s. 328-330.
- GİRİT, Kadir (2017). *Dönemin Olayları Işığında Resneli Niyazi Bey*, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- HANİOĞLU, M. Şükrü (1995). “*Enver Paşa*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 11, s.s. 261-264.
- HANİOĞLU, M. Şükrü (2004). “*Meşrutiyet*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 29, s.s. 388-393.
- İsmail Hakkı (1326). *Vatan Uğrunda Yahut Yıldız Mahkemesi*, İstanbul: Kitabhane-i İctihat.
- KAYAOKAY, İlyas (2019). “*II. Abdülhamid Hakkında Bilinmeyen Bir Hicviye: Yüzbaşı İlyas Mersiyesî*”, Sosyal Bilimler Kongresi Kitabı, (Ed: Abdülsemet Aydın), Diyarbakır: Ubak Yayınevi, s.s.393-412.
- KURŞUN, Zekeriya (2003). “*Mehmed Memduh Paşa*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 28, s.s. 495-497.
- KÜÇÜK, Cevdet (2003). “*Mehmed V*”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 28, s.s. 418-422.
- M. Hazik (1324). *Hürriyet*, İstanbul: Tıbbiye-i Askeriye Matbaası.
- M. Nihad (1327). *Bekir Ağa Bölüğü Fâciaları Yahut Serâir-i İstibdâddan Bir Nebze*, Dersaadet: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- Mehmed Celal (1324). *Zindan Kapısında - Yâdigâr-ı Hürriyet*, Dersaadet: Matbaa-i Ahmet Kamil.
- Mehmed Rıza (1325). *Hülâsa-i Hatirât*, İstanbul: Becid Basımevi.

- Mehmed Yuşa (1325). *İstibdâdın Zehirleri Yahud Bir Menfînin Sergüzeşti*, İstanbul: Ruşen Matbaası.
- Nurettin Tevfik (1324). *Menfâdan Avdet - Yedigâr-ı Hürriyet*, İstanbul: Matbaa-i Ahmet Kamil.
- ÖZCAN, Abdülkadir (1997). “Harbiye”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 16, s.s. 115-119.
- ÖZCAN, Abdülkadir (2013). “Zaptiye”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 44, s.s. 128-130.
- Resneli Ahmet Niyazi (1326). *Hatrât-ı Niyazi Yahut Tarihçe-i İnkılab-ı Kebir-i Osmanîden Bir Sahife*, İstanbul: Sabah Matbaası.
- SEÇİLMİŞLER, Töre (2004). *Yıldız Sarayı Yaverler Dairesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Serasker Rıza Paşa (1325). *Hülâsa-i Hatrât*, İstanbul: Matbaa-i Askeriyye.
- Seydahmed Krimer (1324). *Unutulmaz Gözyaşları*, İstanbul: Hilal Matbaası.
- Sırrı Süleyman (1335). *Bekirağa Bölüğünde, Orada Neler Gördüm*, İstanbul: Hukuk Matbaası.
- TÜRKMEN, Zekeriya (2003). “Mahmud Şevket Paşa”, TDV İslâm Ansiklopedisi, C. 27, s.s. 384-386.
- Yunus Nadi (1325). *İhtilâl-i İnkılâb-ı Osmanî 31 Mart - 14 Nisan 1325 (Hadisât, İhtisasât, Hakâyık)*, Dersaadet: Matbaa-i Cihan.
- Yunus Nadi (1326). *Menfa Köşelerinde - Refikimin Ruznâme-i Hayatından*, Dersaadet: Sahib ü Naşiri İkbâl Kütüphanesi.
- <http://lugatim.com/s/alay> (E.T. 22.05.2021).
- <http://www.kho.edu.tr/hakkında/tarihce.html> (E.T. 22.05.2021).
- <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/Sayfalar/Ara> (E.T. 22.05.2021).
- <https://sozluk.gov.tr/> (E.T. 29.03.2021).